

บทที่ 1

บทนำ

การวิเคราะห์การถดถอย (regression analysis) เป็นวิธีทางสถิติที่ใช้หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงปริมาณตั้งแต่สองตัวขึ้นไปเพื่อใช้ในการพยากรณ์ค่าของตัวแปรหนึ่งจากตัวแปรอื่นๆ การวิเคราะห์การถดถอยใช้กันอย่างแพร่หลายในสาขาต่างๆ เช่น การแพทย์ วิทยาศาสตร์ ธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นต้น ตัวอย่างของการใช้สมการถดถอยในการวิเคราะห์ข้อมูลเช่น นักวิจัยต้องการทราบว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการนำระบบการจัดการความปลอดภัยมาใช้กับอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย (พรเลิศ อภาณูทัต และ พรสิน สุภวาลย์, 2555) หรือการหาปัจจัยที่มีผลต่อการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (Ghobakhloo, Benitez-Amado & Arias-Aranda, 2011) หรือการหาปัจจัยที่มีผลต่อความน่าเชื่อถือในงานวิจัยทางการตลาด (Moorman, Deshpande & Zaltman, 1993) หรือปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของคนอเมริกัน (Sue et al, 1998) หรือเพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดในการปฏิบัติงานของทหารในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ไหมไทย ไชยพันธุ์และณัฐสุดา เต้พันธ์, 2555) เป็นต้น

ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยมีสองแบบใหญ่ๆ คือ ตัวแปรอิสระ (independent variable หรือ regressor หรือ predictor) กับตัวแปรตาม (dependent variable) โดยที่ตัวแปรอิสระนั้นเป็นตัวแปร ที่ทราบค่าและนักวิจัยเป็นผู้กำหนดค่าของตัวแปรอิสระในการทดลองหรือการศึกษา โดยที่นักวิจัยคาดว่าตัวแปรอิสระนี้จะมีผลต่อตัวแปรตาม ซึ่งเป็นตัวแปรที่ไม่ทราบค่าและต้องการพยากรณ์หรือต้องการหาความสัมพันธ์ เช่น ในกรณีของตัวอย่างการวิจัยตลาดนั้นตัวแปรอิสระคือปัจจัยต่างๆ ที่นักวิจัยตลาดคาดว่าจะมีผลทำให้ยอดขายเปลี่ยนแปลงไปในขณะที่ตัวแปรตามคือมูลค่าของยอดขาย เป็นต้น ตัวแปรอิสระมักแทนด้วย X และตัวแปรตามมักแทนด้วย Y

การวิเคราะห์การถดถอยระหว่างตัวแปรอิสระหนึ่งตัวและตัวแปรตามหนึ่งตัว โดยที่ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงกันเรียก การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย (simple linear regression analysis) หากความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ไม่เป็นเส้นตรง เรียก nonlinear regression analysis หากมีตัวแปรอิสระมากกว่าหนึ่งตัวแต่ตัวแปรตามเพียงตัวเดียวเรียก การวิเคราะห์การ

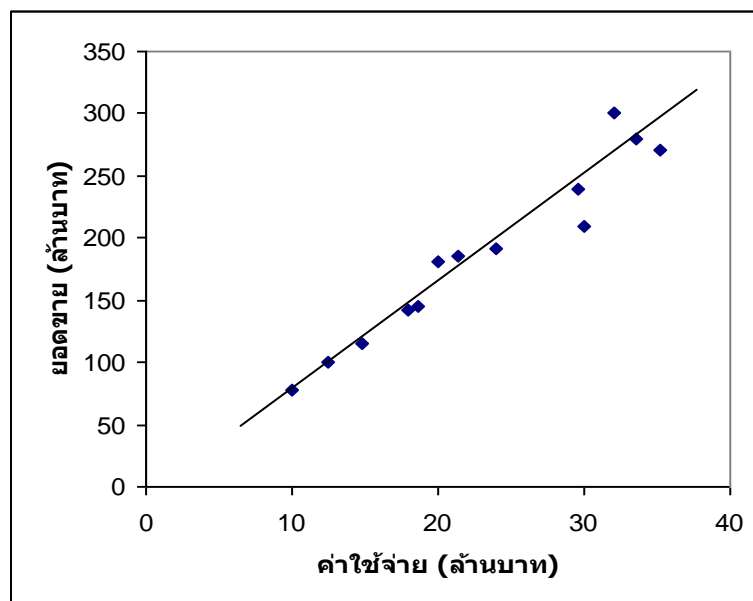
ถดถอยพหุ (multiple regression analysis) หากมีตัวแปรตามมากกว่า 1 ตัวแล้วการวิเคราะห์การถดถอยนั้นจะเรียกว่า multivariate regression analysis

วิธีการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างคู่ของตัวแปรอย่างง่ายทำได้โดยการสร้างแผนภาพกระจาย (scatter diagram) ระหว่างตัวแปรทั้งสองเพื่อดูว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร ข้อดีของวิธีนี้คือ ง่ายและรวดเร็ว สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย ผู้อ่านไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางสถิติเพื่อตีความ ข้อเสียของวิธีนี้คือ ทำการตรวจสอบความสัมพันธ์ได้ที่ละคู่ของตัวแปรและไม่มีค่าสถิติรองรับดังนั้นการแปลผลของแต่ละคนอาจแตกต่างกันได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่รูปที่ได้ไม่มีความชัดเจนพอหรือไม่มีแนวโน้ม

ตัวอย่างที่ 1.1 การหาความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายในการโฆษณาและยอดขายของสินค้าชนิดหนึ่งโดยใช้แผนภาพกระจาย โดยมีข้อมูลดังนี้

ค่าใช้จ่าย (ล้านบาท)	ยอดขาย (ล้านบาท)
10.01	77.60
14.75	114.90
17.94	141.40
23.93	190.80
29.61	239.90
35.18	270.00
33.50	280.00
12.45	100.50
20.04	180.40
18.60	145.00
30.00	210.00
32.00	300.00
21.40	185.00

เนื่องจากนักวิจัยตลาดเชื่อว่าค่าใช้จ่ายในการโฆษณามีผลต่อยอดขายที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นค่าใช้จ่ายในการโฆษณาเป็นตัวแปรอิสระ (X) และยอดขายเป็นตัวแปรตาม (Y) โดยสามารถสร้างแผนภาพกระจายได้ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 แผนภาพกระจายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่าย (ล้านบาท) และ ยอดขาย (ล้านบาท)

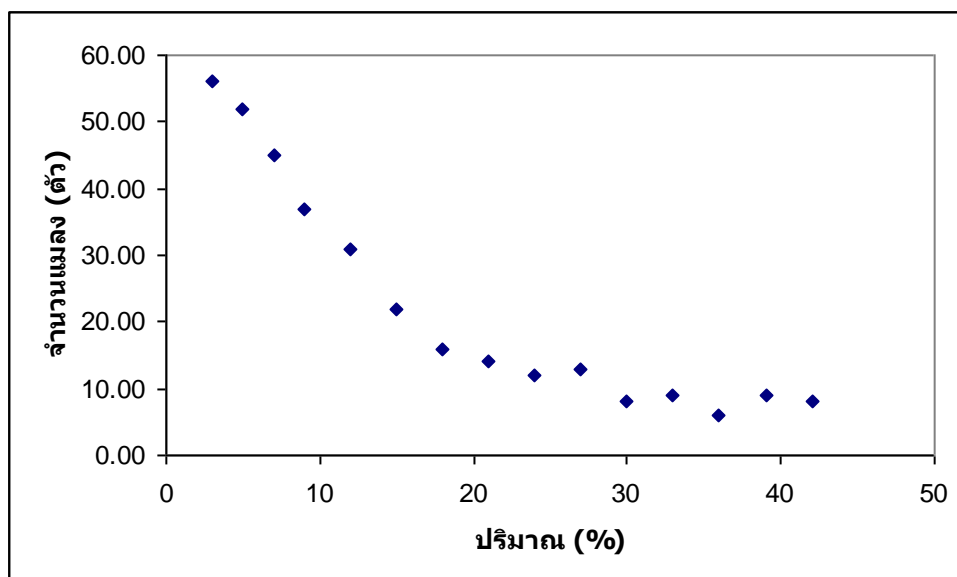
จะเห็นว่าค่าใช้จ่ายในการโฆษณาและยอดขายมีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงกัน โดยที่เมื่อค่าใช้จ่ายในการโฆษณาเพิ่มขึ้นทำให้ยอดขายเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยแต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นไปอย่างสมบูรณ์เนื่องจากค่าของข้อมูลทั้งหมดไม่ได้อยู่บนเส้นตรง การที่ข้อมูลบางส่วนไม่อยู่บนเส้นตรงนั้นสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากความแปรผันที่อาจเกิดขึ้นอย่างสุ่มที่ไม่สามารถอธิบายได้

บางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอาจเป็นเส้นโค้งในลักษณะต่าง ๆ กันเช่น โค้งพาราโบลา เอกซ์โปเนนเชียล รูปตัวเอส โค้งสองยอดหรือโค้งหลายยอด เป็นต้น หรือบางครั้งตัวแปรทั้งสองอาจไม่มีความสัมพันธ์กันเลยก็ได้ ในกรณีที่ตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันแล้วไม่สามารถใช้การวิเคราะห์การถดถอยในการพยากรณ์ได้

ตัวอย่างที่ 1.2 การหาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณยาที่ใช้ในการทำละลายแมลง (%) และจำนวนแมลงที่ฟักเป็นตัว (ตัว) โดยใช้แผนภาพกระจายโดยมีข้อมูลดังนี้

ปริมาณ (%)	จำนวนแมลง (ตัว)
3	56.00
5	52.00
7	45.00
9	37.00
12	31.00
15	22.00
18	16.00
21	14.00
24	12.00
27	13.00
30	8.00
33	9.00
36	6.00
39	9.00
42	8.00

เนื่องจากนักวิจัยเชื่อว่าปริมาณยาที่ใช้มีผลต่อจำนวนแมลงที่ฟักเป็นตัวดังนั้นปริมาณยาเป็นตัวแปรอิสระ (X) และจำนวนไข่แมลงที่ฟักเป็นตัวเป็นตัวแปรตาม (Y) โดยสามารถสร้างแผนภาพกระจายได้ดังภาพที่ 1.2

ภาพที่ 1.2 แผนภาพกระจายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณยาที่ใช้ (%) และจำนวนแมลงที่ปักเป็นต้น (ตัว)

จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณยาที่ใช้และจำนวนไขแมลงที่ปักเป็นต้นไม่เป็นเส้นตรงแต่เป็นเอ็กซ์โปเนนเชียลที่แปรผกผันกัน โดยที่ปริมาณยาค่าๆ จำนวนไขแมลงที่ปักเป็นต้นจะมีจำนวนมาก แต่เมื่อเพิ่มปริมาณยามากขึ้นเพียงเล็กน้อยจำนวนไขแมลงที่ปักเป็นต้นจะลดลงจำนวนมากแบบทวีคูณ

กรณีที่ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งสามารถเขียนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในรูปของฟังก์ชัน $Y = f(X)$ ได้เช่น กรณีของค่าใช้จ่ายในการโฆษณาที่บอกขายมีความสัมพันธ์กันเชิงเส้นตรงสามารถเขียนเป็นสมการเส้นตรงได้ดังนี้

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X + \varepsilon \quad (1.1)$$

โดยที่ β_0 เป็นจุดตัดแกน Y , β_1 เป็นความชันหรืออัตราการเปลี่ยนแปลงของตัวแปร Y เมื่อ X เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย ทั้ง β_0 และ β_1 เป็นค่าคงที่ซึ่งเรียกว่าพารามิเตอร์ (parameter) จากการที่จุดทุกจุดไม่อยู่บนเส้นตรงในแผนภาพกระจายเนื่องจากมีความแปรผันอย่างสุ่มหรือความคลาดเคลื่อน (random error) เกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการเพิ่มพจน์ของ ε ขึ้นโดยที่ค่าความคลาดเคลื่อนนี้ถือเป็นตัวแปรสุ่มที่เกิดขึ้นจากตัวแปรอื่นๆ ที่อาจมีผลต่อตัวแปรตามแต่นักวิจัยไม่ได้นำมาพิจารณา สมการดังกล่าวเรียกว่าสมการถดถอยเชิงเส้นหรือตัวแบบการถดถอยเชิงเส้น (linear regression model) หากมีตัวแปรอิสระ k ตัวแล้วตัวแบบการถดถอยจะเป็นดังนี้

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \varepsilon \quad (1.2)$$

โดยที่ β_1 เป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงของตัวแปร Y เมื่อตัวแปรอิสระ X_1 เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย β_2 เป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงของตัวแปร Y เมื่อตัวแปรอิสระ X_2 เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วยและ β_k เป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงของตัวแปร Y เมื่อตัวแปรอิสระ X_k เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย ตัวแบบถดถอยดังกล่าวนี้เรียกว่าตัวแบบการถดถอยเชิงเส้นพหุ (multiple linear regression model) หากตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมีความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นเชิงเส้นตรงกันจะเรียกตัวแบบนั้นว่าตัวแบบการถดถอยที่ไม่ใช่เชิงเส้น (nonlinear regression model หรือ polynomial regression model) ตัวอย่างของตัวแบบที่ไม่เป็นเส้นตรงนี้เช่นในตัวอย่างที่ 1.2 ซึ่งสามารถเขียนตัวแบบได้เป็น

$$Y = \beta_0 e^{\beta_1 X} + \varepsilon \quad (1.3)$$

ในกรณีของข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นเส้นตรงกันนั้นสามารถแปลง (transform) ข้อมูลเพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามเป็นเส้นตรงแล้ววิเคราะห์โดยใช้ตัวแบบเชิงเส้นได้

ในการวิเคราะห์การถดถอยจำเป็นต้องมีข้อตกลง (assumption) ในการวิเคราะห์ซึ่งจำนวนข้อตกลงจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของตัวแบบการถดถอย ข้อตกลงที่สำคัญเช่น การแจกแจงแบบปกติของตัวแปรตาม (normality) ความเป็นอิสระของตัวแปรตาม (independency) และความแปรปรวนของตัวแปรตามที่คงที่ (homoscedasticity) เป็นต้น บางครั้งพบว่านักวิจัยไม่ได้ความสำคัญกับการตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นไปตามข้อตกลงที่กำหนดไว้หรือไม่ หากข้อมูลไม่เป็นไปตามข้อตกลงที่กำหนดแล้วอาจทำให้อำนาจการทดสอบ (power of test) ต่ำลงหรือความผิดพลาดในการพยากรณ์มากขึ้น นอกเหนือจากการละเมิดข้อตกลงแล้วการที่ข้อมูลบางค่ามีค่าที่ผิดปกติไปจากข้อมูลอื่นๆ (outlier) หรือการที่ตัวแปรอิสระบางตัวมีความสัมพันธ์กันเอง (multicollinearity) จะมีผลต่อคุณภาพของตัวแบบการถดถอยหรืออาจทำให้สร้างตัวแบบการถดถอยที่ไม่ถูกต้องอีกด้วย

งานวิจัยส่วนใหญ่จะมีตัวแปรอิสระที่นักวิจัยสนใจจำนวนมากแต่การคัดเลือกตัวแปรอิสระที่มีความจำเป็นจริงๆต่อตัวแปรตามนั้นมีด้วยกันหลายวิธีแต่ละวิธีอาจให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกันออกไปเนื่องจากเกณฑ์การพิจารณาที่ใช้แตกต่างกันเช่น การลดตัวแปรอิสระ (backward elimination method) การเพิ่มตัวแปรอิสระ (forward selection method) การเพิ่มตัวแปรอิสระแบบขั้นตอน (stepwise method) และการเลือกชุดที่ดีที่สุด (best subset method) เป็นต้น

การวิเคราะห์การถดถอยบางครั้งสามารถคำนวณได้ด้วยการใช้เครื่องคิดเลขซึ่งอาจใช้เวลานานและยุ่งยาก ปัจจุบันมีโปรแกรมทางสถิติจำนวนมากที่สามารถใช้วิเคราะห์การถดถอยได้ในหลายรูปแบบทั้งที่เป็นการคำนวณสำเร็จรูปและการเขียนคำสั่งเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการวิเคราะห์ขั้นสูง ตัวอย่างของโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เช่น BMDP, MINITAB,

SAS, SPSS, SYSTAT และ JMP เป็นต้น สำหรับในหนังสือเล่มนี้จะใช้โปรแกรม MINITAB ในการคำนวณเนื่องจากเป็นโปรแกรมที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์และง่ายแก่การใช้งาน

สรุป

การหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวอย่างง่ายสามารถทำได้โดยการสร้างแผนภาพกระจายระหว่างตัวแปรทั้งสองแต่เมื่อตัวแปรที่มีจำนวนมากขึ้นการสร้างแผนภาพกระจายอาจเป็นไปได้ นักสถิติจึงนำเอาการวิเคราะห์การถดถอยเข้ามาช่วยในการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร นอกจากนี้การวิเคราะห์การถดถอยยังนำใช้ช่วยในการคัดเลือกตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตาม

คำถามท้ายบท

- 1.1 การตรวจสอบรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวแปรอย่างง่ายสามารถใช้วิธีใดบ้าง
  - 1.2 จงวาดแผนภาพกระจายระหว่างตัวแปรทั้งสองแล้วอธิบายว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
X:	21	13	20	25	19	24	16	13
Y:	13	6	12	7	19	10	24	19
- 1.3 ตัวแปรอิสระและตัวแปรตามคืออะไรพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ
  - 1.4 จงยกตัวอย่างการใช้สมการถดถอยเชิงเส้นพหุในการวิเคราะห์ข้อมูล
  - 1.5 นักการศึกษาต้องการทราบว่าคะแนนสอบเข้ามหาวิทยาลัยมาจากสาเหตุใดบ้าง เช่น IQ ของนักเรียน ฐานะทางครอบครัว เกรดเฉลี่ยสะสมในมัธยม 6 เป็นต้น จงระบุว่าตัวแปรใดเป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรใดเป็นตัวแปรตาม
  - 1.6 จงยกตัวอย่างของข้อมูลที่มีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นเส้นตรง
  - 1.7 จงวาดกราฟระหว่างจุดต่อไปนี้
    - (1) (0,2) กับ (2,6)
    - (2) (0,4) กับ (2,6)
    - (3) (0,-2) กับ (-1,-6)
    - (4) (0,-4) กับ (3,-7)

1.8 จงวาดกราฟของสมการดังต่อไปนี้

(1) $Y = 3 + 2X$

(2) $Y = X$

(3) $Y = 4 - 5X$

(4) $Y = 1 + 3X$

1.9 จากกราฟในข้อ 1.8 จงหาจุดตัดแกน Y และความชัน

1.10 จงอธิบายความหมายของ β_0 และ β_1